

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ НАН УКРАЇНИ»

ГУК ЛАРИСА ПАВЛІВНА

УДК 338.246.025.2:331.526(477)(043.3)

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕСТАНДАРТНОЇ
ЗАЙНЯТОСТІ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державній установі «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Науковий керівник кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Близнюк Вікторія Валеріївна,
Державна установа «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»,
завідувач відділу соціально-економічних проблем праці.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Ємельяненко Лариса Михайлівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
заступник завідувача кафедри макроекономіки та
державного управління;

кандидат економічних наук, доцент
Перегудова Тетяна Вячеславівна,
Східноукраїнський національний університет імені
Володимира Даля,
доцент кафедри управління персоналом і економічної
теорії.

Захист відбудеться 29 вересня 2015 р. о 14 годині 30 хвилин на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.239.01 Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України» за адресою: 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України» за адресою: 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26.

Автореферат розісланий 28 серпня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. І. Левчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України відбуваються зміни, що створюють низку передумов для розвитку нестандартної зайнятості. По-перше, відбуваються значні зрушення у галузевій структурі національної економіки, зростає частка працюючих у сфері послуг, де поширені нестандартні гнучкі форми зайнятості. По-друге, загострення глобальної конкуренції та обумовлене цим посилення невизначеності вимагають від роботодавців і працівників більшої гнучкості організації праці. По-третє, технологічний прогрес, революція в інформаційно-комунікаційних технологіях (ІКТ) вимагають впроваджувати інноваційні форми нестандартної зайнятості, за яких працівники можуть виконувати роботу віддалено завдяки використанню сучасних ІКТ. З огляду на зазначене пояснюється необхідність ефективного державного регулювання нестандартної зайнятості.

Актуальність теми. Сучасні методи державного регулювання нестандартної зайнятості не повністю враховують зміни соціально-трудоких відносин, що обумовлюються появою нових нестандартних форм зайнятості, характером їх формування та використання. Актуалізується питання удосконалення державного регулювання нестандартної зайнятості в Україні з метою мінімізації її негативних наслідків і створення можливостей розвитку її інноваційних форм, що дозволить більш ефективно використовувати трудовий потенціал країни, забезпечуючи інноваційний розвиток національної економіки.

Дослідженню передумов і наслідків структурних та технологічних змін в економіці, проблем організації соціально-трудоких відносин, формування та використання нестандартної зайнятості, її державного регулювання присвятили свої праці вітчизняні науковці: В. Антонюк, Л. Безтелесна, В. Близнюк, І. Бондар, В. Гриньова, О. Грішнова, В. Данюк, Л. Ємельяненко, А. Колот, Е. Лібанова, Л. Лісогор, Ю. Маршавін, В. Нижник, О. Новікова, В. Осецький, С. Пасека, Т. Перегудова, І. Петрова, В. Петюх, М. Романюк, У. Садова, М. Семікіна, Л. Семів, С. Тютюнникова та ін. Серед зарубіжних досліджень, що висвітлюють окремі аспекти державного регулювання нестандартної зайнятості слід відзначити наукові праці відомих економістів і соціологів: Д. Белла, Т. Вілхагена, В. Гімпельсона, С. Джіллетта, А. Каллеберга, Р. Капелюшнікова, Т. Карабчук, Б. Кейсі, Е. Кордової, Г. Стендінга, А. Тоффлера, Ф. Троса, М. Фербера та ін.

Проте окремі теоретико-методичні аспекти державного регулювання нестандартної зайнятості в умовах флексібілізації ринку праці залишаються в Україні недостатньо вивченими. Потребують подальшого дослідження теоретичні засади визначення нестандартної зайнятості як комплексного соціально-економічного явища, удосконалення методичних підходів щодо прогнозно-аналітичного оцінювання розвитку нестандартної зайнятості та визначення пріоритетів її державного регулювання в контексті реалізації концепції флексік'юріті. Актуальність комплексного дослідження процесу становлення та регулювання нестандартної зайнятості в Україні, недостатня розробленість цих питань на теоретичному рівні, невирішеність проблемних аспектів методичного та прикладного характеру щодо вдосконалення державного регулювання нестан-

дартної зайнятості зумовили вибір теми, визначили мету, завдання, об'єкт, предмет та логіку дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт відділу соціально-економічних проблем праці ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» в межах тем: «Розвиток соціально-трудового потенціалу України» (№ ДР 0108U002375) (обґрунтовано переваги і недоліки нестандартної зайнятості; розроблено пропозиції щодо коригування чинного трудового законодавства, що дозволить забезпечити відповідність законодавчих норм вимогам ринкової економіки в частині регламентації нестандартної зайнятості) та «Розвиток соціально-трудової сфери: пріоритети, детермінанти і вектори модернізації» (№ ДР 0111U007796) (досліджено вплив ІКТ на формування нового віртуального економічного середовища та визначено адекватні йому форми зайнятості; обґрунтовано фактори розвитку адаптаційного потенціалу національного ринку праці в контексті стратегічних завдань інноваційного розвитку).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування теоретичних засад, розроблення методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо державного регулювання нестандартної зайнятості. Відповідно до визначеної мети в роботі поставлено та вирішено такі завдання:

- узагальнити теоретичні положення щодо трактування сутності економічної категорії «нестандартна зайнятість»;
- здійснити класифікацію нестандартної зайнятості та типологізацію її форм залежно від характеру їх впливу на розвиток національної економіки;
- розробити методичні підходи до оцінювання масштабів нестандартної зайнятості та визначити її вплив на продуктивність праці на основі факторного аналізу;
- визначити науково-методичні засади та розробити прогнозну модель оцінювання обсягів нестандартної зайнятості на короткостроковий період на основі систематизації факторів, які впливають на її розвиток;
- аргументувати концептуальні положення щодо державного регулювання нестандартної зайнятості з урахуванням новітніх тенденцій у трансформації зайнятості в напрямі активізації ІТ-зайнятості у національній економіці;
- визначити інструменти державного регулювання нестандартної зайнятості населення в національній економіці з урахуванням зарубіжного досвіду впровадження принципів концепції флексік'юриті;
- обґрунтувати ключові напрями вдосконалення інституційного забезпечення державного регулювання нестандартної зайнятості і розробити практичні рекомендації щодо відповідних заходів в Україні.

Об'єкт дослідження – процеси розвитку нестандартної зайнятості з урахуванням її впливу на національну економіку.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні засади державного регулювання розвитку нестандартної зайнятості.

Методи дослідження. Під час проведення дисертаційного дослідження і вирішення поставлених завдань застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи досліджень. Для вивчення нормативно-правової бази було використано метод системного аналізу. Для одержання структурних характеристик нестан-

дартної зайнятості ми послуговувались статистичними методами, економіко-математичними методами, зокрема, аналітичного групування, порівняльного аналізу, побудови динамічних рядів і графічним методом. Для розробки економічної моделі та визначення тенденцій розвитку нестандартної зайнятості використано методи кореляційно-регресивного аналізу, моделювання, прогнозування, які реалізовано з використанням ЕОМ. Для узагальнення результатів дослідження і підготовки пропозицій стосовно державного регулювання нестандартної зайнятості в Україні використано методи контент-аналізу, абстрактно-логічного аналізу.

Інформаційною базою дослідження слугували закони та підзаконні нормативно-правові акти України щодо державного регулювання окремих елементів нестандартної зайнятості, конвенції та рекомендації міжнародних організацій, бази даних Державної служби статистики України, матеріали Міжнародної організації праці, Організації економічного співробітництва та розвитку, Статистичної служби Європейського Союзу, результати вибіркового соціологічного обстежень, монографії, матеріали періодичних та Інтернет-видань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у такому:

вперше:

– розроблено концептуальний підхід до обґрунтування регуляторного впливу держави на розвиток нестандартної зайнятості, який запропоновано розглядати як комплекс взаємопов'язаних цільових пріоритетів, факторів розвитку нестандартної зайнятості, її форм і типів, принципів і методів регулювання, відповідних їм інструментів та очікуваних результатів. Це дає змогу передбачати тенденції розвитку нестандартної зайнятості й впливати на зміцнення її «інноваційного ядра» та інноваційного потенціалу національної економіки в цілому;

удосконалено:

– змістовну характеристику економічної категорії «нестандартна зайнятість», яку, на відміну від існуючих інтерпретацій, розглянуто комплексно у формальному і неформальному секторах економіки як сукупність соціально-економічних відносин з приводу відтворення робочої сили в умовах працевикористання, що відрізняються від стандартних і забезпечують гнучкість ринку праці, підвищують мобільність та адаптаційні можливості його суб'єктів до змін у макроекономічному середовищі. Це дозволило визначити класифікаційні ознаки нестандартної зайнятості;

– класифікацію форм нестандартної зайнятості, яка, на відміну від існуючих, сформована на основі системи класифікаційних критеріїв умов працевикористання (формалізації зайнятості, характеру використання робочого часу, строку договору, форми організації робочого місця та способу найму), що дозволило логічно й аргументовано визначити приналежність до нестандартної зайнятості та охопити весь існуючий на сьогодні спектр її форм;

– типологію нестандартної зайнятості за характером її впливу на розвиток економіки та ступенем відкритості інноваціям шляхом виокремлення прекарізаційного (неформальна та недозайнятість), адаптаційного (неповна, непостійна, понаднормова зайнятість) та інноваційного (ІТ-зайнятість) типів нестандартної зайнятості. Це допомогло систематизувати уявлення про структуру нестандарт-

ної зайнятості та обґрунтувати теоретичні засади визначення її «інноваційного ядра»;

– методичні підходи до оцінювання масштабів нестандартної зайнятості, особливість яких полягає у визначенні рівнів охоплення населення окремими формами нестандартної зайнятості та порівнянні їх з еталонними значеннями, а також розрахунку узагальненого показника «рівень нестандартної зайнятості», що, на відміну від існуючих підходів, дозволило сформулювати науково-обґрунтовані засади моніторингу процесів у сфері нестандартної зайнятості;

дістали подальшого розвитку:

– науково-методичні засади побудови моделі прогнозування, що передбачають перспективну оцінку розвитку на макроекономічному рівні форм нестандартної зайнятості (непостійної, неповної фактичної, понаднормової, неформальної недозайнятості та ІТ-зайнятості), зіставлення отриманих прогнозних оцінок розвитку нестандартної зайнятості з еталонними показниками, що забезпечило обґрунтоване формування комплексу напрямів удосконалення державного регулювання нестандартної зайнятості;

– інструментарій державного регулювання нестандартної зайнятості населення, що базується на класичних принципах концепції флексік'юриті та спрямований на забезпечення рівноваги гнучкості та захищеності нестандартно зайнятих працівників за допомогою соціального діалогу. Існуючу концепцію доповнено принципом інформованості, який має реалізувати держава шляхом взаємодії зі ЗМІ та використання Інтернет-ресурсів для створення можливостей доступу до актуальної інформації про нестандартну зайнятість, спрямованої на різні цільові групи населення;

– практичні рекомендації щодо державного регулювання нестандартної зайнятості у правовій, економічній та соціальній сферах, спрямовані на удосконалення інституційного забезпечення регулювання нестандартної зайнятості в контексті умов найму, охорони праці, соціального захисту нестандартно зайнятих; легалізацію віддаленої ІТ-зайнятості, підтримку самозайнятості та підприємницької діяльності; проведення збалансованої податкової та інвестиційної політики; врівноваження попиту і пропозиції нестандартної зайнятості шляхом взаємодії установ та організацій, які визначають її формування та використання в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх прикладного застосування для обґрунтування, визначення та розроблення основних засад державного регулювання нестандартної зайнятості.

Викладені в дисертаційній роботі теоретичні, методичні та аналітичні розробки використані при підготовці інформаційно-аналітичних робіт та доповідних матеріалів ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» до Головного контрольного управління Адміністрації Президента України, Федерації роботодавців України та центральних органів законодавчої та виконавчої влади (довідка № 135-15/927 від 31.12.2014 р.), основними з яких є: «Сучасні проблеми у сфері трудових відносин і зайнятості та пропозиції щодо їх розв'язання» (надіслано до Головного контрольного управління Адміністрації Президента України (лист №135-13/388 від 21.05.2012 р.)); «Про практику застосування Закону України «Про зайнятість населення» №5067» (направлено до Комітету з питань

соціальної політики та праці Верховної Ради України (лист № 135-13/376 від 07.05.2013 р.); «Аналіз поточної ситуації та прогноз цільових індикаторів в сфері соціальної політики» (направлено до Федерації роботодавців України (лист № 135-13/421 від 16.06.2014 р.)); перелік заходів щодо дерегуляції економіки з експертними висновками (надіслано до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (лист № 135-13/445 від 26.06.2014 р.)).

Результати дисертаційного дослідження використані в роботі Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення та взаємодії з Верховною Радою України Міністерства соціальної політики України при розробленні рекомендацій щодо визначення інструментів державної політики для посилення впливу основних чинників соціального розвитку українського суспільства у сфері нестандартної зайнятості. Запропоновані підходи до економетричного моделювання розвитку нестандартної зайнятості використано фахівцями Департаменту для проведення науково обґрунтованої оцінки ефектів держрегулювання у сфері зайнятості населення (довідка № 45/0/025/147-14 від 18 лютого 2014 р.).

Основні теоретичні положення та методологічні розробки дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Київського національного університету технологій та дизайну під час викладання дисципліни «Економіка праці та соціально-трудова відносини» (довідка № 03-03/2464 від 22.11.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати отримано автором самостійно і відображено у відповідних публікаціях. Серед наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дослідженні використано лише ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача і становлять його індивідуальний внесок, що відображено у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні й практичні положення цього дослідження були викладені та обговорені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Регіональні проблеми людського та соціального розвитку» (Донецьк, 2008 р.); «Соціально-трудова відносини: теорія та практика» (Київ, 2010 р.); «Формування та розвиток трудового потенціалу України: проблеми і перспективи» (Луганськ, 2011 р.); «Праця в ХХІ столітті: новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток» (Київ, 2012 р.); «Складові елементи підвищення економічного потенціалу України за умов глобалізації» (Хмельницький – Яремче, 2012 р.); «Глобальні дисбаланси: світова та українська економіки» (Тернопіль, 2012 р.), «Science without borders» (Sheffield, 2015 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 19 наукових праць загальним обсягом 8,02 д. а. (особисто автору належать 7,42 д. а.), у тому числі 12 – у наукових фахових виданнях та у виданнях іноземних держав, 7 – тези матеріалів науково-практичних конференцій.

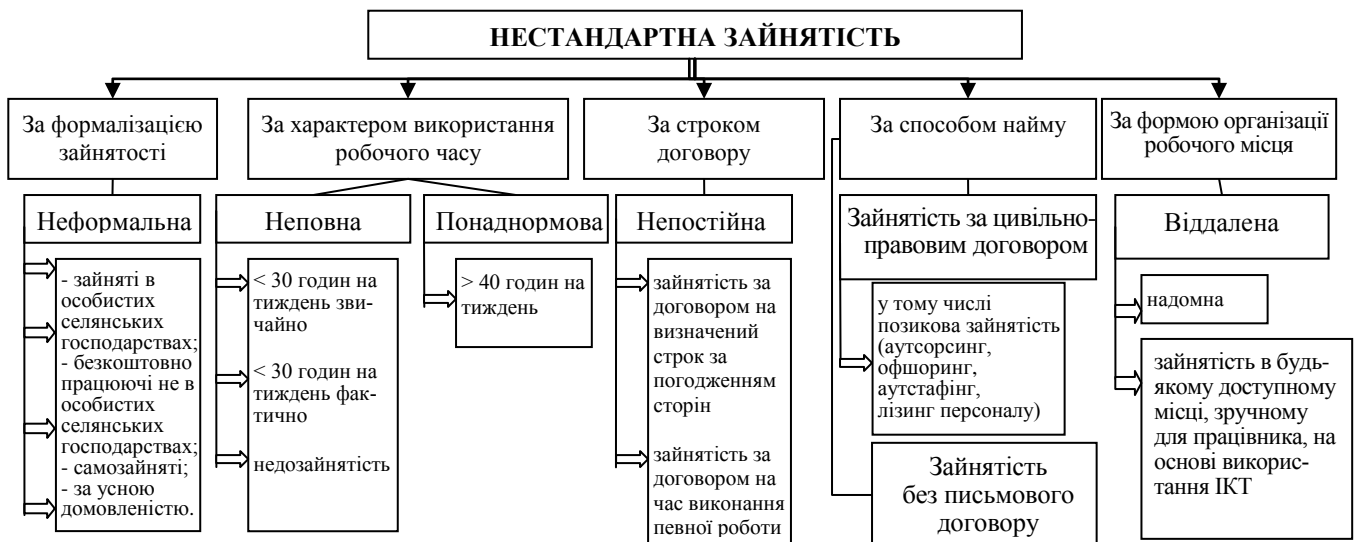
Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінку. Основний зміст викладено на 181 сторінці, що включає 14 таблиць та 19 рисунків (із них 1 таблиця та 3 рисунки займають окремі сторінки). Дисертація містить 3 додатки, які розміщені на 22 сторінках. Список використаних джерел налічує 174 найменування, викладених на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У першому розділі – “Теоретичні та методичні засади державного регулювання нестандартної зайнятості” – узагальнено теоретичні підходи до розгляду сутності та основних елементів економічної категорії «нестандартна зайнятість», сформульовано методичні засади оцінювання, обґрунтовано необхідність і визначено основні інструменти її державного регулювання в сучасних умовах розвитку економіки.

На основі дослідження генезису та подальшої еволюції категорії «нестандартна зайнятість» запропоновано авторське визначення нестандартної зайнятості як сукупності соціально-економічних відносин у формальному і неформальному секторах економіки щодо відтворення робочої сили за умов працевикористання, які відрізняються від стандартних та забезпечують гнучкість ринку праці, підвищують мобільність та адаптаційні можливості його суб’єктів до змін у економічному, соціальному та інституційному середовищах.

Доведено, що нестандартну зайнятість можна класифікувати за такими п’ятьма критеріями, як: формалізація зайнятості, характер використання робочого часу, строк договору, спосіб найму та форма організації робочого місця. На основі запропонованих класифікаційних критеріїв виокремлено основні форми нестандартної зайнятості: неформальну, неповну, понаднормову, непостійну, віддалену, зайнятість за договором цивільно-правового характеру (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація форм нестандартної зайнятості

Джерело: розроблено автором.

На основі аналізу переваг і ризиків використання нестандартної зайнятості, визначення характеру її впливу на розвиток економіки та ступеня відкритості інноваціям розроблено нову типологію нестандартної зайнятості. Виділено:

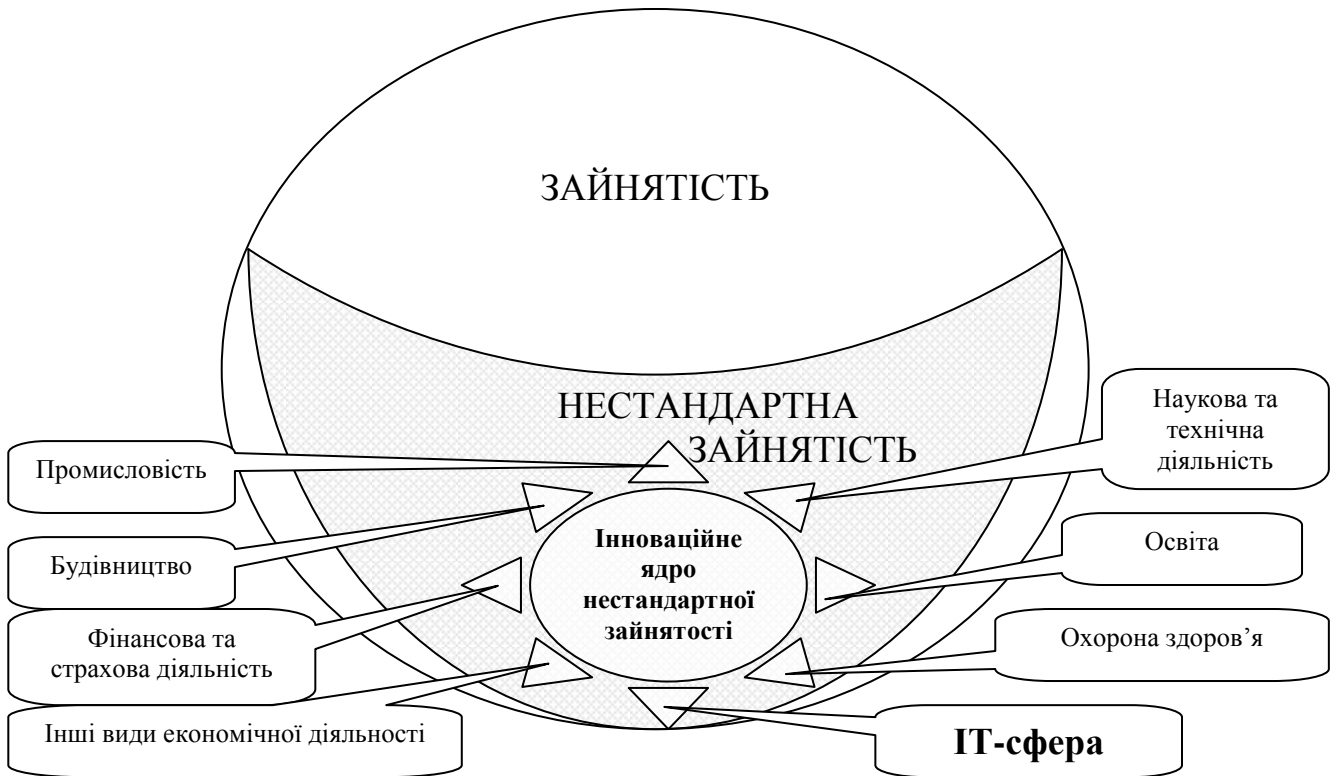
– прекаризаційний тип (неформальна зайнятість, недозайнятість), що об’єднує найменш конкурентоспроможних працівників, зайнятість яких нестабільна, традиційна (не інноваційна), соціальний захист відсутній або на недостатньому рівні, умови праці незадовільні, рівень оплати праці низький;

– адаптаційний тип (неповна, непостійна, понаднормова зайнятість), що дозволяє роботодавцям і працівникам більш гнучко реагувати на зміни фінансово-економічних умов діяльності, підвищуючи свою конкурентоспроможність;

– інноваційний тип (ІТ-зайнятість) розглядається нами як «інноваційне ядро» нестандартної зайнятості; результатом діяльності залучених до неї висококваліфікованих фахівців є створення інноваційних товарів, продуктів та послуг.

Розвиток економіки постіндустріального суспільства, формування інноваційної моделі розвитку економіки України вимагає державного регулювання нестандартної зайнятості, спрямованого на розбудову її «інноваційного ядра». Зайняті, що формують «інноваційне ядро» нестандартної зайнятості, продукують та використовують інновації у всіх сферах економічної діяльності (рис. 2).

Рис. 2. Модель зайнятості з виокремленням «інноваційного ядра» нестандартної зайнятості
Джерело: розроблено автором.

«Інноваційне ядро» нестандартної зайнятості включає осіб, економічна діяльність яких відбувається в нестандартних умовах працевикористання і спрямована на створення, впровадження та використання інноваційних товарів, технологій та організаційно-управлінських рішень.

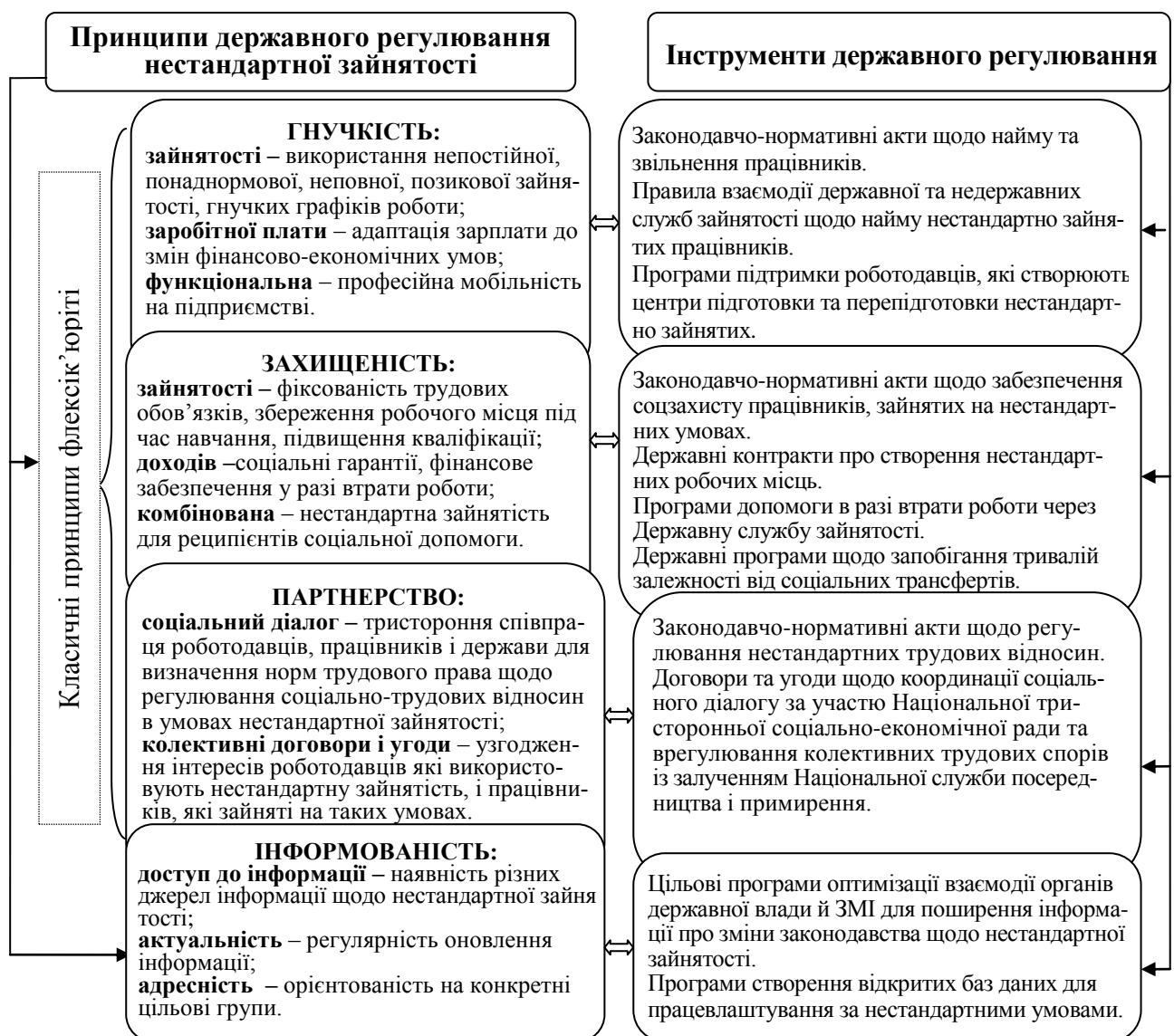
«Інноваційне ядро» охоплює нестандартно зайнятих у більшості видів сучасної трудової діяльності, як носіїв-генераторів нових ідей (новаторів), так і тих, хто їх реалізує та використовує у вигляді нових методів, форм організації праці тощо.

Визначено основні компетентісні характеристики зайнятих, що формують «інноваційне ядро» нестандартної зайнятості. Насамперед це високий рівень професіоналізму, схильність до продукування інновацій, оригінальність мислення, ініціативність, мобільність, наявність адаптаційних можливостей, стресостійкість, використання складних засобів праці, знання ІКТ, підприємливість, самостійність у прийнятті рішень, спроможність втілити інноваційний задум.

Враховуючи обмеження отримання статистичної інформації щодо нестандартної зайнятості, розроблено методичний підхід до її оцінювання. Першою складовою цього процесу є вимірювання масштабів основних форм нестандартної зайнятості: неформальної, непостійної, понаднормової, неповної зайнятості та

недозайнятості. Запропонований методичний підхід до оцінювання нестандартної зайнятості передбачає розрахунок узагальненого показника «рівень нестандартної зайнятості», визначення еталонних значень виокремлених показників нестандартної зайнятості для аналізу відхилень та обґрунтування напрямів її державного регулювання.

На основі зарубіжного досвіду регулювання нестандартної зайнятості виявлено ефективність впровадження концепції флексік'юриті, принципи якої полягають у гнучкості зайнятості та соціальному захисті працівників: рівновага цих принципів реалізується шляхом соціального діалогу між партнерами трудових відносин. Систему класичних принципів концепції флексік'юриті доповнено принципом інформованості для розширення доступу до інформації про використання нестандартної зайнятості шляхом взаємодії партнерів соціально-трудова відносин зі ЗМІ та використання Інтернет-ресурсів (рис. 3).

Рис. 3. Інструменти державного регулювання нестандартної зайнятості на основі принципів концепції флексік'юриті

Джерело: розроблено автором.

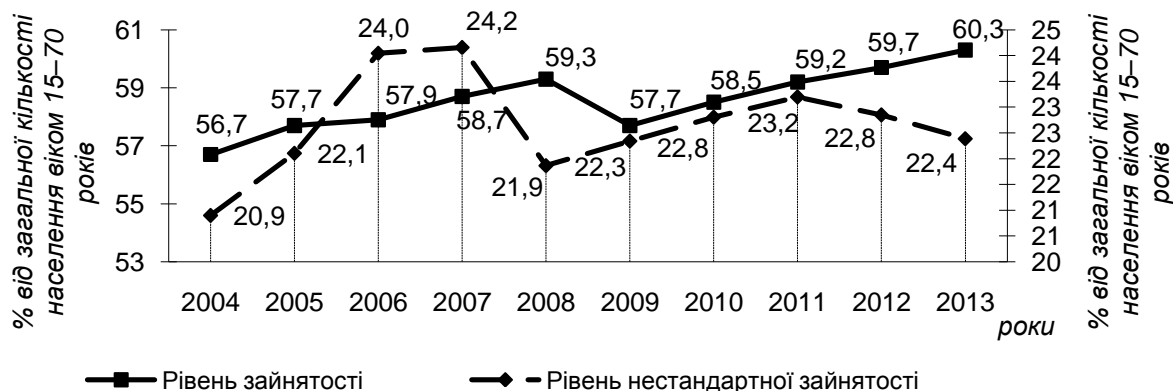
Установлено, що поширення нестандартних форм зайнятості вимагає відповідних заходів державного регулювання, спрямованих на збереження балансу між вимогами економічного розвитку та забезпеченням соціальної стабільності

в країні. Актуалізовано роль інститутів громадянського суспільства у соціальному діалозі, запропоновано розширити їх права як незалежних джерел відповідних ініціатив. Від того, якою мірою будуть збалансовані інтереси держави, роботодавців і нестандартно зайнятих, наскільки принципи їх взаємодії здатні забезпечити ефективність трудової діяльності та справедливий розподіл результатів праці, залежить стабільність національної економіки.

Запропоновано до державних інструментів регулювання нестандартної зайнятості включити державні контракти про створення нестандартних робочих місць, програми сприяння розвитку нестандартної зайнятості, програми використання інформаційних ресурсів для працевлаштування за нестандартними умовами, програми підтримки роботодавців, які створюють центри підготовки та перепідготовки нестандартно зайнятих, програми допомоги в разі втрати роботи, які реалізуються через Державну службу зайнятості.

У другому розділі – “**Діагностика розвитку і регулювання нестандартної зайнятості в Україні**” – здійснено ретроспективний аналіз розвитку нестандартної зайнятості за основними формами, виявлено тенденції становлення її «інноваційного ядра», проаналізовано вплив на національну економіку нестандартної зайнятості.

У результаті аналізу підтверджено стабільність використання нестандартної зайнятості в українській економіці (рис. 4). Майже половина зайнятих в Україні працюють у нестандартних умовах, що створює передумови для зміни уявлень про стандартну зайнятість.

Рис. 4. Динаміка рівнів нестандартної зайнятості та зайнятості в Україні в 2004–2013 рр.

Джерело: розрахунки автора та дані Державної служби статистики України.

Зростання рівня нестандартної зайнятості відбувалося в періоди економічного піднесення, а в кризових ситуаціях цей показник стрімко зменшувався. Зменшення рівня зайнятості населення під впливом фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. відбувалося з певним лагом. Отже, рівень нестандартної зайнятості більш гнучко реагує на зміни фінансово-економічної ситуації. Доведено, що в умовах нестандартної зайнятості працює найменш конкурентоспроможна частка зайнятих, тому значний її рівень є фактором ризику розвитку прекаризаційних процесів у національній економіці.

Коливання рівня нестандартної зайнятості в 2004–2013 рр. відбувалося в умовах різноспрямованих змін рівнів її складових. Оцінено динаміку, масштаби та структурні характеристики виокремлених форм нестандартної зайнятості (табл. 1).

**Рівні охоплення населення окремими формами нестандартної зайнятості,
% від загальної кількості зайнятих**

Показник	2005	2007	2009	2011	2013	Еталонне значення
Неповна зайнятість з фактичним робочим тижнем менше 30 годин	12,9	11,3	15,1	11,7	13,5	16,9
Недозайнятість	5,0	3,0	11,6	5,4	4,4	3,0
Понаднормова зайнятість	16,0	16,1	13	13,3	14,1	15,7
Непостійна зайнятість	0,3	0,1	0,2	4,3	4,6	11,6
Неформальна зайнятість	21,5	22,3	22,1	23,1	23,6	14,8
ІТ-зайнятість нестандартна	0,16	0,18	0,19	0,23	0,12	0,30

Джерело: розраховано автором.

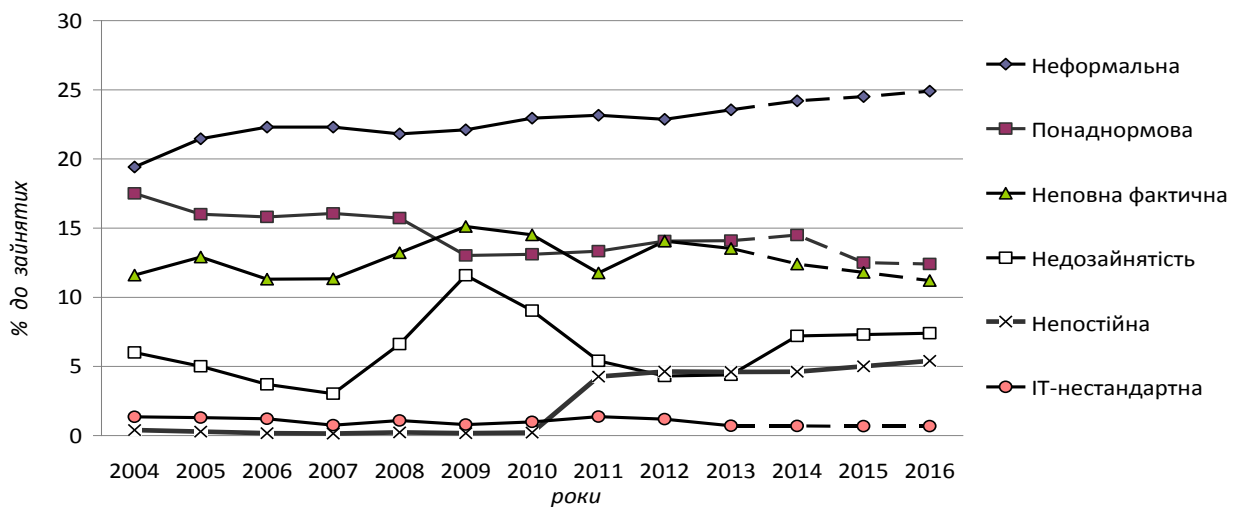
Кількісна оцінка «інноваційного ядра» нестандартної зайнятості надана нами на прикладі нестандартної ІТ-зайнятості, яку пропонуємо визначити як зайнятість у ІТ-сфері, що характеризується нестандартними умовами працевикористання, передбачає виконання конкретного завдання (обсягу робіт, випуску продукції, створення програмного продукту тощо) з використанням ІКТ. За розрахунками на основі даних Держстату України, у 2012 р. кількість ІТ-зайнятих становила 41,4 тис. осіб, або 0,2 % від усіх зайнятих, а в 2013 р. скоротилася до 23,7 тис. осіб (0,12 % зайнятих). Серед них 9,1 тис. осіб були самозайнятими (фрілансерами) в 2012 р., а 5,3 тис. осіб – в 2013 р. Проведений аналіз кількості фрілансерів за даними он-лайн бірж з працевлаштування дав змогу уточнити результати цієї оцінки. Так, в 2012 р. кількість ІТ-самозайнятих становила 29,8 тис. осіб, а в 2013 р. – 36,1 тис. осіб. Сформульовано висновок, що нестандартна зайнятість має як значний інноваційний, так і «тіньовий» потенціал, що загострює проблему наповнення фондів соціального призначення, недоотримання державним бюджетом податкових надходжень.

Доведено, що визначені ризики актуалізують необхідність державного регуляторного впливу в сфері нестандартної зайнятості. В Україні ІТ-зайнятість більш розповсюджена у молодіжному сегменті ринку праці: понад дві третини усіх опитаних (68,6 %) – люди, не старші за 35 років, а понад половини (51,5 %) перебувають у віці від 15 до 24 років. Серед ІТ зайнятих домінують чоловіки, їх частка становить 94,7 %. Значна частка ІТ зайнятих (44,4 %) – особи з базовою та неповною вищою освітою, це пов'язано з тим, що багатьма студентами ІТ-зайнятість розглядається як зручний спосіб заробітку і набуття професійного досвіду. Регламентація та формування умов діяльності ІТ-зайнятих створюють підґрунтя для поширення інноваційної зайнятості в національній економіці.

За допомогою детермінованого факторного аналізу визначено вплив нестандартної зайнятості на продуктивність праці в різних секторах економіки. Зростання частки нестандартної зайнятості на 1 % збільшить продуктивність праці на 0,63 % у сільському господарстві, на 1,05 % у промисловості і будівництві та на 0,97 % у секторі послуг. Продуктивність праці є індикатором зміцнення конкурентоспроможності національної економіки. Зважаючи на перевищення темпів зростання фондоозброєності у секторі послуг, промисловості та будівництві над темпами зростання продуктивності праці, визначено, що розширення частки нестандартно зайнятих та підвищення їх продуктивності праці є резервом зростання конкурентоспроможності в цих секторах національної економіки.

У третьому розділі – “**Напрями удосконалення державного регулювання нестандартної зайнятості в Україні**” – проведено прогнозне моделювання перспектив розвитку основних форм нестандартної зайнятості, обґрунтовано концептуальні засади її державного регулювання, визначено основні напрями удосконалення інституційного забезпечення регулювання нестандартної зайнятості, розроблено практичні рекомендації щодо її державного регулювання в Україні.

Проведення діагностики впливу соціально-економічних факторів на розвиток нестандартної зайнятості на основі кореляційно-регресійного аналізу дало змогу визначити вагомість факторів. Найвагомішими серед них є обсяг інвестицій, рівень доходів та зростання вартості життя населення, що спонукає до пошуку нових джерел доходів та формує пропозицію нестандартної зайнятості. Розроблена автором економетрична модель дозволила здійснити прогнозне оцінювання розвитку на макрорівні визначальних складових нестандартної зайнятості (рис. 5).

Рис. 5. Ретроспективні та прогнозні показники нестандартної зайнятості в Україні

Джерело: розраховано автором.

У результаті прогнозування процесів у сфері нестандартної зайнятості з урахуванням сучасних тенденцій у національній економіці доведено, що рівень непостійної зайнятості зростатиме, це позитивна динаміка для підвищення гнучкості трудових відносин. Визначено, що в результаті погіршення економічної ситуації, подальшого зростання вартості життя розвиватимуться негативні тенденції у сфері нестандартної зайнятості: знижуватиметься рівень неповної фактичної та понаднормової зайнятості за рахунок зменшення попиту на інтенсивну працю. Очікується зростання неформальної та недозайнятості, що створює підґрунтя для тінізації української економіки. Прогнозне зменшення «інноваційного ядра» нестандартної зайнятості свідчить про негативні тенденції інноваційного розвитку національної економіки. З огляду на необхідність коригування розвитку нестандартної зайнятості відповідно до еталонних показників доведено актуальність державного регулювання та контролю наслідків прийняття управлінських рішень у сфері нестандартної зайнятості.

Обґрунтовано, що для структурної перебудови та інноваційного розвитку національної економіки потрібно гнучке використання нестандартних форм зайнятості; відповідно розроблено концептуальні засади її державного регулювання, що мають спрямовуватись на оптимізацію структури зайнятості, розвиток

«інноваційного ядра» нестандартної зайнятості та збалансування інтересів роботодавців і працівників, зайнятих у нестандартних умовах (рис. 6).

Рис. 6. Концептуальні засади державного регулювання нестандартної зайнятості
Джерело: розроблено автором.

Концептуальні засади державного регулювання нестандартної зайнятості запропоновано розглядати у взаємозв'язку цільових пріоритетів, принципів їх реалізації, методів та відповідних їм інструментів державного регулювання, що дозволять досягти очікуваних результатів, за умови створення ефективного інституційного забезпечення впливу держави на сферу нестандартної зайнятості.

Визначено, що основні економічні заходи державного регулювання нестандартної зайнятості мають бути спрямовані на забезпечення стабільного розвитку економіки, створення умов для підвищення мобільності працівників. Створення сприятливого інвестиційного клімату сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємств, проведенню модернізації існуючих та створенню нових робочих місць, розвиваючи нестандартну зайнятість адаптаційного та інноваційного типів. Проведення збалансованої податкової політики створить підґрунтя для підтримки малого бізнесу та скасування практики приховування доходів шляхом використання неформальної зайнятості. Вважаємо за доцільне вдосконалити систему оподаткування доходів фізичних осіб шляхом зменшення розміру єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування для роботодавців, що може бути компенсовано запровадженням прогресивної шкали оподаткування доходів домогосподарств, а не доходів фізичних осіб.

Для недопущення прекарізації нестандартно зайнятих, забезпечення умов гідної зайнятості, контролю за дотриманням трудового законодавства щодо соціального захисту запропоновано посилити інститут інспекції з питань праці; забезпечити нестандартно зайнятим працівникам право на участь у колективних переговорах і поширення на них гарантій колективного договору; проводити активний соціальний діалог з питань нестандартної зайнятості. Визначено, що сприяння розвитку інноваційної ІТ-зайнятості має ґрунтуватися на підтримці мозайнятості та підприємницької діяльності, яку розпочинають безробітні, причиною незайнятості яких є демобілізація з військової строкової служби, тобто активної молоді. Обґрунтовано, що сприяння реалізації трудового потенціалу внутрішньо переміщених осіб шляхом залучення до нестандартних форм зайнятості пришвидшить їх інтеграцію на ринку праці в регіонах, до яких вони переїхали, дозволить диверсифікувати джерела їх доходів та переорієнтувати з очікування пільгових державних виплат на отримання доходу від зайнятості.

Контент-аналіз інституційного забезпечення формування нестандартної зайнятості виявив необхідність вдосконалення державного регулювання умов найму, охорони праці, соціального захисту нестандартно зайнятих у правовій сфері. З цією метою обґрунтовано необхідність зміцнення взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства шляхом соціального діалогу та співпраці у сфері нестандартної зайнятості. Запропоновано удосконалити державне регулювання співпраці Державної служби зайнятості з недержавними агентствами з працевлаштування щодо працевлаштування за нестандартними формами зайнятості, зокрема, шляхом створення спільної бази вакансій і здобувачів.

Визначено, що українським трудовим законодавством певною мірою врегульовуються можливості використання непостійної, неповної зайнятості, суттєво обмежується використання понаднормової зайнятості. Крім того, значна частина нестандартної зайнятості – неформальна, позикова, надомна, віддалена зайнятість з використанням ІКТ – фактично лежать поза сферою регулювання трудового законодавства, тому нестандартно зайняті працівники позбавлені соціальних гарантій. Доведено, що пріоритетом державного регулювання нестандартної зайнятості має бути внесення змін у законодавчі акти, ухвалення нормативних документів щодо лібералізації трудового законодавства. Запропо-

новано внести доповнення до проекту Трудового кодексу України щодо регулювання зайнятості з використанням ІКТ, що розвивається як форма віддаленої зайнятості. Діяльність залучених до неї працівників не вимагає створення стаціонарного робочого місця, а передбачає доступ до ІКТ, можливість ведення робочого процесу у віртуальному середовищі та наявність необхідної кваліфікації фахівців.

Вважаємо доцільним ухвалення визначальних положень Трудового кодексу України, що сприятиме врегулюванню надомної зайнятості. Запропоновано внести доповнення до проекту Трудового кодексу, визначивши терміни «аутсорсинг», «аутстафінг» і «лізинг персоналу», тобто нестандартної зайнятості, яка розвивається у формі позикової зайнятості. Необхідно також визначити напрями використання позикової зайнятості та максимально можливу тривалість найму працівників, залучених через приватні агентства з працевлаштування.

Пропонується внести зміни в статтю 48 проекту Трудового кодексу України, зменшивши строк випробування при прийнятті на роботу до одного місяця, а в окремих випадках, за погодженням з відповідним виборним органом первинної профспілкової організації, – до трьох місяців. А також внести зміни до статті 70 проекту Трудового кодексу України, визначивши максимальний термін строкового трудового договору та чітку кількість можливих його переукладань для виключення невизначеності соціально-трудоких відносин.

Застосування концептуальних засад і практичних рекомендацій, запропонованих у дисертаційній роботі на основі розроблених методичних підходів, системи критеріїв і оцінок, сприятиме вдосконаленню державного регулювання нестандартної зайнятості та розповсюдженню її інноваційних форм, що зумовить ефективне використання людських ресурсів і позитивні зрушення в українській економіці.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних засад, розробленні методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо державного регулювання нестандартної зайнятості. Узагальнення та систематизація результатів дослідження дозволяють зробити такі висновки.

1. Узагальнення поглядів зарубіжних і вітчизняних науковців щодо сутності категорії «нестандартна зайнятість» дозволило визначити її як сукупність соціально-економічних відносин у формальному і неформальному секторах економіки щодо відтворення робочої сили в умовах працевикористання, які відрізняються від стандартних та забезпечують гнучкість ринку праці, підвищують мобільність та адаптаційні можливості його суб'єктів до змін в макроекономічному середовищі.

2. За характерними ознаками працевикористання нестандартну зайнятість запропоновано класифікувати за п'ятьма критеріями: формалізацією зайнятості, характером використання робочого часу, способом найму, строком договору та формою організації робочого місця.

На основі аналізу факторів, що впливають на розвиток нестандартної зайнятості, переваг та ризиків її використання визначено три основні типи нестандартної зайнятості: прекарізаційний, до якого віднесено неформальну та недозайнятість; адаптаційний, що об'єднує неповну, непостійну, понаднормову зайня-

тість; інноваційний, що охоплює зайнятих, які формують «інноваційне ядро» нестандартної зайнятості.

За відношенням до інновацій систематизовано уявлення про структуру нестандартної зайнятості й обґрунтовано теоретичні засади визначення її «інноваційного ядра», до якого запропоновано відносити зайнятість, що передбачає здійснення економічної діяльності в нестандартних умовах працевикористання та спрямованої на створення, впровадження та використання інноваційних товарів, технологій та організаційно-управлінських рішень.

3. Методичне забезпечення процесів формування та державного регулювання нестандартної зайнятості полягає у визначенні рівнів охоплення населення окремими формами нестандартної зайнятості та порівнянні їх з еталонними значеннями, а також розрахунку узагальненого показника «рівень нестандартної зайнятості». Еталонні значення показників нестандартної зайнятості визначені на рівні середніх значень відповідних показників у країнах – членах Організації економічного співробітництва та розвитку. Визначено, що майже половина зайнятих в Україні працюють у нестандартних умовах. Узагальнений показник «рівень нестандартної зайнятості» варіюється в межах 20–25% від загальної кількості населення віком 15–70 років та гнучко реагує на зміни фінансово-економічної ситуації.

Проведено кількісну оцінку «інноваційного ядра» нестандартної зайнятості, яка засвідчила, що частка зайнятих, які його формують, є незначною. Вкрай низькі темпи її збільшення, що спостерігалися з 2004 р. по 2011 р., та зменшення цієї частки в 2012–2013 рр. свідчать про слабкість і нерозвиненість інноваційних процесів у національній економіці.

Визначення впливу нестандартної зайнятості на продуктивність праці за допомогою детермінованого факторного аналізу виявило, що зміна частки нестандартної зайнятості в загальній кількості зайнятих на 1% зумовлює зміни продуктивності праці в межах від 0,63% до 1,05% у різних секторах економіки.

4. Проведення діагностики впливу соціально-економічних факторів на розвиток нестандартної зайнятості на основі кореляційно-регресійного аналізу дало змогу визначити, що найвагомими серед них є обсяг інвестицій, рівень доходів і зростання вартості життя населення.

Побудовано економетричну модель для оцінки тенденцій розвитку окремих форм нестандартної зайнятості на національному рівні у короткостроковій перспективі. Зіставлення прогнозних показників розвитку нестандартної зайнятості та їх еталонних значень дозволило виявити, що державне регулювання в цій сфері має бути спрямовано на розширення використання форм нестандартної зайнятості інноваційного та адаптаційного типів і скорочення масштабів нестандартної зайнятості прекаризаційного типу.

5. Концептуальні засади державного регулювання нестандартної зайнятості включають ідентифікацію цілей, факторів розвитку нестандартної зайнятості, її типів, принципів та методів державного регулювання, відповідних їм інструментів та очікуваних результатів. Основними цільовими пріоритетами є збалансування інтересів роботодавців та працівників, зайнятих у нестандартних умовах, оптимізація структури зайнятості, розвиток «інноваційного ядра» нестандартної зайнятості. Основні інструменти – законодавчо-нормативні акти, податкова та

інвестиційна політика, цільові програми, договори, інформаційно-аналітичні документи, моніторинг і прогноз розвитку нестандартної зайнятості.

6. Збалансуванню політики щодо нестандартної зайнятості на основі реалізації ринкових принципів флексік'юриті сприятиме використання запропонованих інструментів її державного регулювання. Класичні принципи флексік'юриті: гнучкість зайнятості та соціальна захищеність працівників, збалансовані через систему договорів і соціальний діалог між партнерами, доцільно доповнити принципом інформованості, який має забезпечувати держава шляхом взаємодії із засобами масової інформації та використання Інтернет-ресурсів для створення можливостей доступу до актуальної інформації щодо попиту на нестандартну зайнятість та її пропозиції.

7. Найважливішими напрямками успішної реалізації засад державного регулювання нестандартної зайнятості є прийняття управлінських рішень в економічній, соціальній, правовій сферах і контроль за їх виконанням. Законодавчу базу необхідно адаптувати до сучасних вимог у частині регулювання умов найму, охорони праці, соціального захисту нестандартно зайнятих. Державний вплив щодо вдосконалення інституційного забезпечення використання нестандартної зайнятості слід спрямовувати на регулювання діяльності приватних агентств з працевлаштування, позикової зайнятості та легалізацію віддаленої зайнятості з використанням ІКТ, підтримку самозайнятості та підприємницької діяльності в ІТ-сфері, що сприятиме розвитку «інноваційного ядра» нестандартної зайнятості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Гук Л. П. Забезпечення конкурентоспроможності ринку праці України в контексті глобалізаційних процесів [Текст] / Л. П. Гук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2008. – № 6. – Т. 3(124). – С. 36–41.

2. Гук Л. П. Якість трудового потенціалу та забезпечення соціальної стабільності на ринку праці України [Текст] / Л. П. Гук // Вісник Хмельницького національного університету. Серія “Економічні науки”. – 2009. – № 5. – Т. 1. – С. 248–252.

3. Гук Л. П. Фрілансери на ринку праці України: гнучкі моделі зайнятості [Текст] / Л. П. Гук // Формування ринкової економіки : спец. вип. у 3-х т. – Т. 3 : Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 492–500.

4. Гук Л. П. Неповна зайнятість: тенденції в Україні та світі [Текст] / Л. П. Гук // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2011. – № 14 (168). – С. 80–86.

5. Гук Л. П. Регулювання зайнятості в умовах розвитку атипових форм праці [Текст] / Л. П. Гук // Вісник Хмельницького національного університету. Серія “Економічні науки”. – 2012. – Т. 3(188). – С. 213–217.

6. Гук Л. П. Перехід до нових форм зайнятості в умовах інноваційного розвитку [Текст] / Л. П. Гук // Формування ринкової економіки : спец. вип. у 2-х т. – Т. 1 : Праця в ХХІ столітті: новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток. – К. : КНЕУ, 2012. – С. 311–320.

7. Гук Л. П. Розвиток нестандартних форм зайнятості в умовах структурної перебудови економіки [Текст] / Л. П. Гук // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2012. – Вип. 5–2. – С. 46–57.
8. Guk L. Formation of IT-Employment in the competitive labor market system [Текст] / L. Guk // Information Processing Actual Research Problems in Eastern Europe : monografie / Politechnika Lubelska. – Lublin, 2013. – С. 49–56 (Польща).
9. Гук Л. П. IT-зайнятість як інноваційний сегмент ринку праці [Текст] / Л. П. Гук // Економіка і прогнозування. – 2013. – № 2. – С. 140–150. (Журнал представлено в міжнародній інформаційній і наукометричній базі РІНЦ).
10. Гук Л. П. Флексік'юриті як стратегія регулювання зайнятості в сучасних умовах [Текст] / Л. П. Гук // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 7. – С. 23–28.
11. Гук Л. П. Прогнозування та регулювання розвитку нестандартної зайнятості в Україні [Текст] / Л. П. Гук // Бізнес Інформ. – 2014. – № 4. – С. 278–283. (журнал представлено в міжнародних інформаційних і наукометричних базах: Ulrichsweb Global Serials Directory; Research Papers in Economics; РІНЦ; Index Copernicus; Directory of Open Access Journals; CiteFactor; Academic Journals Database; Research Bible; Соціонет; Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського).
12. Blyzniuk Victoriia and Guk Larisa. Transformation of institution of employment as an adaptation of the labor market [Електронний ресурс] / V. Blyzniuk and L. Guk // MEST Journal / ed. Ćekerevac Zoran. – Serbia. Belgrade : MESTE. – Jan. 15, 2015. – 1 : Vol. 3. – P. 68 – 80 (Сербія). – Доступний з : http://www.meste.org/mest/Archive/MEST_III_3_1.pdf (особистий внесок – проаналізовано процес розвитку гнучких форм зайнятості, визначено, що на їх основі формуються адаптаційні стратегії на ринку праці, доведено необхідність у законодавчому регулюванні використання гнучких форм зайнятості в Україні).
13. Гук Л. П. Особливості розвитку соціально-трудового потенціалу України [Текст] / Л. П. Гук // Збірник тез доповідей Сьомої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – С. 277–278.
14. Гук Л. П. Тенденції розвитку підприємств та нестандартних форм зайнятості [Текст] / Л. П. Гук // Економіка підприємства: теорія та практика : зб. мат. III Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовтня 2010 р., м. Київ). – К. : КНЕУ, 2010. – С. 87–89.
15. Гук Л. П. Інформаційні технології та розвиток нестандартних форм зайнятості [Текст] / Л. П. Гук // Управління розвитком : зб. наук. робіт Всеукраїнської наук.-практ. конф. (8–10 грудня 2010 р., м. Харків). – Харків : ХНЕУ, 2010. – № 20 (96). – С. 70–71.
16. Гук Л. П. Гнучкі моделі зайнятості як інструмент ефективного використання соціально-трудового потенціалу / Л. П. Гук // Формування та розвиток трудового потенціалу України: проблеми і перспективи» : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (12–13 травня 2011 р., м. Луганськ). – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – С. 32–35.
17. Гук Л. П. Тенденції розвитку сучасного ринку праці [Текст] / Л. П. Гук // Materiały VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Naukowa

przestrzeń Europy – 2012». – Vol. 5 : Ekonomiczne nauki. — Przemysł : Nauka i studia – S. 9–12.

18. Гук Л. П. Вплив інформаційних технологій на зайнятість та розвиток бізнесу [Текст] / Л. П. Гук // Соціально-економічні проблеми України в глобальному просторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (26–27 квітня 2012 р., м. Чернівці). – Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2012. – С. 305–308.

19. Гук Л. П. Державне регулювання нестандартної зайнятості [Текст] / Л. П. Гук // Materials of the XI International scientific and practical conference, “Science without borders – 2015” (March 30 – April 7, Sheffield). – Vol. 6 : Economic science. Governance. – Sheffield : Science and education LTD, 2015. – P. 11–14.

АНОТАЦІЯ

Гук Л. П. Державне регулювання нестандартної зайнятості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Київ, 2015.

У дисертації визначено теоретичні засади та методичні підходи щодо державного регулювання нестандартної зайнятості в Україні. Доведено, що найважливішою складовою системи державного регулювання у цій сфері є прогнозування тенденцій і змін нестандартних форм зайнятості, що поширені на українському ринку праці. Оцінка динамічних потоків у сфері нестандартної зайнятості дозволила виявити фактори, що найбільшою мірою детермінують зміни таких форм нестандартної зайнятості, як непостійна, понаднормова, неформальна, неповна зайнятість, недозайнятість, яка має вимушений характер, і нестандартна ІТ-зайнятість, що розглядається як інноваційна складова нестандартної зайнятості.

Розроблено економетричну модель прогнозування розвитку окремих форм нестандартної зайнятості на національному рівні. Доведено, що застосування прогнозної моделі дозволяє визначити тенденції розвитку нестандартної зайнятості, обґрунтувати напрями основних заходів державного регулювання у цій сфері та удосконалити концептуальні положення щодо напрямів проведення політики держави у сфері регулювання нестандартної зайнятості.

Ключові слова: державне регулювання, нестандартна зайнятість, ринок праці, ІТ-зайнятість, прогнозування нестандартної зайнятості.

АННОТАЦИЯ

Гук Л. П. Государственное регулирование нестандартной занятости. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Государственное учреждение «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины», Киев, 2015.

В диссертации определены теоретические основы и методические подходы к государственному регулированию нестандартной занятости в Украине. Акцентируется внимание на использовании нестандартных гибких форм занятости,

постепенно заменяющих стандартные формы и являющиеся важнейшими элементами адаптационных стратегий субъектов на рынке труда. В диссертации комплексно и всесторонне рассматривается проблема нестандартной занятости, выделены формы и факторы, определяющие ее классификационные признаки.

Обосновано, что в условиях нестабильного экономического развития занятость населения в Украине трансформируется за счет становления гибких нестандартных форм занятости: неполной, непостоянной, сверхурочной, неформальной, занятости по договорам гражданско-правовой ответственности, которая развивается по схемам аутсорсинга, аутстаффинга и лизинга персонала. Показаны особенности и социально-демографические характеристики нестандартной занятости в Украине, определены преимущества нестандартных форм занятости и проблемы, которые они порождают в сфере социально-трудовых отношений.

Исследовано влияние мировых процессов инновационного развития экономики на изменение форм занятости, что позволило определить перспективные инновационно ориентированные векторы качественных сдвигов в национальной экономике, проявляющиеся в формировании ИТ-занятости, которая рассматривается как фактор, способствующий повышению конкурентоспособности экономики. При определении основных приоритетов развития рынка труда в качестве первоочередных организационно-управленческих задач выделено вопросы содействия развитию ИКТ, распространения на их базе ИТ-занятости.

Оценка динамических потоков в сфере нестандартной занятости позволила выявить факторы, в наибольшей степени детерминирующие изменения таких форм нестандартной занятости, как непостоянная, сверхурочная, неформальная, неполная занятость, недозанятость по вынужденным причинам и нестандартная ИТ-занятость, что рассматривается как инновационная составляющая нестандартной занятости. Прогнозирование тенденций развития нестандартных форм занятости, распространенных на украинском рынке труда, является важнейшим инструментом государственного регулирования нестандартной занятости.

Разработана эконометрическая модель прогнозирования развития отдельных форм нестандартной занятости на национальном уровне. Доказано, что применение прогнозной модели позволяет определить тенденции развития нестандартной занятости, обосновать направления основных мер государственного регулирования в этой сфере и усовершенствовать концептуальные положения политики государства в сфере регулирования нестандартной занятости.

Государственное регулирование нестандартной занятости является эффективным при совокупном использовании нормативно-правового, социально-экономического, административно-организационного методов. Государственное регулирование осуществляется на общегосударственном, региональном и локальном уровнях и направлено на поддержку эффективной деятельности и гармонизацию интересов субъектов рынка труда, использующих нестандартную занятость.

Доказано, что обеспечение достойных условий нестандартной занятости является основной задачей государственного регулирования этой сферы, что может быть достигнуто при внедрении концепции флексикурита, объединяющей систему коллективных договоров и процесс социального диалога. Причем

обязательным условием эффективности такого диалога является привлечение наряду с представителями работодателей и наемных работников представителей государства, которое обеспечивает сохранение баланса между требованиями экономического развития и обеспечением социальной стабильности в стране. Установлено, что содействие более полной реализации трудового потенциала населения может осуществляться через привлечение к нестандартным формам занятости внутренне перемещенных лиц и проведения политики, мотивирующей совмещение занятости и выполнение семейных обязанностей. Государственную политику в сфере нестандартной занятости предложено проводить путем либерализации трудового законодательства, регулирования заемной (агентской) занятости и деятельности частных агентств по трудоустройству, легализации удаленной занятости, в частности с использованием ИКТ, поддержки самозанятости и предпринимательской деятельности в сфере инновационной ИТ-занятости, что будет способствовать развитию инновационной составляющей нестандартной занятости.

Ключевые слова: государственное регулирование, нестандартная занятость, рынок труда, ИТ-занятость, прогнозирование нестандартной занятости.

ANNOTATION

Guk L.P. State regulation of non-standard employment. – Manuscript.

The dissertation on competition for a scientific degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.03 – economics and regulation of national economy. – State Institution "Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine" Kyiv, 2015.

The dissertation is devoted to consideration the theoretical bases and methodic approaches to the state regulation of nonstandard employment in Ukraine. It is proved that the means to improve the scientific potential of planning and essential part of the state regulation in this sphere is forecasting of trends and changes of nonstandard forms of employment, which are prevalent in the Ukrainian. Assessment of dynamic flows in nonstandard employment allows allocation factors that significantly determine changes in nonstandard forms of employment such as temporary, overtime, informal, part-time employment, underemployment that has forced, and nonstandard IT employment, which is considered as an innovation component of nonstandard employment.

It is developed an econometric forecasting model of some forms of nonstandard employment at the national level. The application of forecasting model allows determining tendencies of nonstandard employment trends outline directions of main measures of state regulation in this sphere and improve the conceptual provisions regarding the directions of the state policy in the regulation of nonstandard employment.

Keywords: government regulation, nonstandard employment, labor market, IT employment, forecasting trends in nonstandard employment.

Підписано до друку 03.08.2015 р. Формат 84x108/32. Папір друкарський.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,1. Зам. № 56. Тираж 120 прим.

Поліграфічна дільниця

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,

вул. Панаса Мирного, 26, м. Київ, 01011.